

Original scientific paper
UDC 312.8 : 361.94 : 616.981.45/497.1 „17”

Danica BOŽIĆ-BUZANČIĆ, Split

ŽIVOT U TROGIRU U DOBA EPIDEMIJA KUGE U DALMACIJI U 18. STOLJEĆU*

Kuga nazvana još „crna smrt” harala je u Dalmaciji stoljećima. Međutim, u XVIII st. o kojem je riječ, u samom Trogiru kuge nije bilo nijedanput,¹ dok se u istom razdoblju navraćala u Split kroz 11 kalendarskih godina. Ova je bolest u tom stoljeću dolazila k nama s Istoka, iz Bosne, odnosno preko Bosne. O njenim uzrocima pisalo se već koncem stoljeća.² Ovdje ćemo se posebno osvrnuti na mišljenje Ivana Luke Garagna, koji je zadnju kugu u Splitu doživio (1783—1784). Taj znanstvenik, ekonomista i agronom u prvom redu, pa i polihistorik, najistaknutija ličnost te trogirске obitelji doseljene iz Venecije u XVII st., komparirajući pojavu epidemije kuge u pojedinim regijama Dalmacije, dolazi do zaključka da je ta bolest k nama dolazila iz Turske. Sumnja da je u Splitu ikada izašla iz Lazareta, iako navodi različita mišljenja kompetentnih osoba. U Dalmaciji je glavni uzrok kuge, po njegovom mišljenju, bila ilegalna trgovina, olako komiciranje s otomanskom državom, te vraćanje naših emigranata iz Bosne. To su ustvari bili Zagorci, koji su hodali s jedne strane granice na drugu, trbuhom za kruhom. On smatra da uzrokom kuge u Dalmaciji nisu mogle biti karavane, zapravo karavanska trgovina.³

Split je još i u XVIII st. bio glavno središte tranzitne trgovine u nas, uz koju je posve sigurno cvala i ona ilegalna. Sve je to bilo vezano s masovnim kretanjem ljudi s Istoka i Zapada Zagoraca i otočana pa nije čudo da su kužne epidemije u tom gradu, a i na širem području srednje Dalmacije, bile dosta česte i kosile veliki broj stanovnika.

Iako kuga do Trogira nije stizala, pa taj grad nije proživljavao tako stravične prizore, kakvi su u Splitu bili svakodnevnici (kao na pr. nužno kretanje građana sa štapom u ruci podignutim u vodoravnom smjeru, da ih neki vrlo rijetki prolaznik ne bi dotakao, pa oni koji su prenašli zaražene i mrtvace obučeni u odjeću od crnog platna impregniranog katranom s maskom na licu od iste tkanine, itd.⁴), ipak je strah bio golem i stalno prisutan, opasnost je bila udaljena samo nekoliko desetaka kilometara. Nije bilo nikakve garancije da u jednom momentu neće zakucati i na vrata Trogira. Svaku i najmanju sumnju doživlja-

* Rad je saopšten na naučnom skupu „Povijest zdravstva u Dalmaciji” povodom „180. obljetnice osnivanja prvog medicinskog studija u Hrvatskoj u Trogiru” 12. X 1987. god. u Trogiru.

vale su vlasti i narod s panikom. Tako ćemo spomenuti samo jedan slučaj. God. 1784. kada je u Splitu vladala teška epidemija (o kojoj je bilo pisano) uginuo je vol u Kaštel Sućurcu, a po znakovima se moglo predpostaviti da se radilo o kugi. O tom slučaju odmah su započeli s dopisivanjem tadašnji generalni providur u Dalmaciji i Albaniji *Angelo Diédo* i nadležni za zdravstvo na Kaštelanskoj rivijeri *Radoš Ante Michieli Vitturi*.⁵ Vlasti su izolirale kuću vlasnika, štalu i drugog vola. Uginulog su zakopali duboko u zemlju, da životinje pasući travu ne bi došle do njega.⁶

Čim bi se kuga pojavila u Bosni, a pogotovo kada bi prešla u Dalmaciju nadležna vlast u Veneciji „Magistrato Eccellentissimo alla Sanità“, objavila bi odmah proglas „Terminazione“, kojim su javnost obavještavali o epidemiji, i to u kojem se dijelu Dalmacije kuga pojavila, detalje o pojedinim slučajevima, nabrajali su sve mjere do tada poduzete, i na kojem području.⁷ Proglase su sigurno vješali u svim većim naseljima, na javnim mjestima i čitali ih za vrijeme funkcija u crkvama. Logično je da je to izazivalo veliki strah, jer glasine koje su kolale stanovništvo nije željelo prihvatiti, ali službeni proglas bio je već kruta stvarnost, koja im je mogla svaki čas doći u posjete. Stavljao je u stanje pripravnosti u prvom redu mjesnu zdravstvenu vlast „Collegetto di Sanità“, koji je na svom terenu postajala tada vrhovna vlast uz mjesnog kneza, naravno u okviru propisa tadašnjeg izvanrednog providura za zdravstvo.⁸

Odmah bi aktivirali pogranične straže, t.zv. pogranični sanitarni kordon. Nažalost, taj kordon nije ni izdaleka izvršavao s uspjehom svoj zadatak. Jedan od vrlo važnih uzroka bila je konfiguracija tla, ali isto tako i Zagorci, koji su vršili dužnost stražara. Primitivni, sujevjerni i vrlo siromašni, bavili su se ilegalnom trgovinom, a sigurno su primali mito i od trgovaca za razne usluge.

Vlasti umjesto da njihovu bijedu, zapravo golu glad, barem donekle ublaže, brinule su se sasvim malo, toliko da su ih ostavljale i bez suhog kruha, kako ćemo to dalje vidjeti. Time se zlo jačalo.

Negde iz doba austrijske okupacije, možda 1815. god. kada je kuga harala dijelom Dalmacije, a Trogir opet zaobišla, sačuvan je koncept dopisa koji je trebao biti upućen Cesaro-kraljevskom izaslanstvu I razreda. Javlja ju da je Sanitarna komisija Trogira skupila povratnike s trogirskog kordona, smjestila ih u najbolje moguće ograđeni prostor, gdje ih je čuvala straža. Bilo im je zabranjeno komuniciranje s onima, s kojima su ranije bili povezani. Ti ljudi nisu dobivali nikakvu materijalnu pomoć, pa čak ni kruh. Mogli bi predpostaviti da se radilo o seljacima, koji su granicu prelazili iz ekonomskih razloga, međutim, dalje u dopisu stoji da se od običnog, siromašnog čovjeka ne može zahtijevati da vlastima služi samo zbog časti. Prema ovom se može zaključiti da se ipak radilo o pograničnim stražarima, koji su se radi neljudskog odnosa vjerojatno pobunili, pa su ih stoga izolirali od znanaca, da ne šire svoj buntovni duh zbog očaja gladi. Dopis je vjerojatno pisao *Ivan Luke Garagnin*, u čijim se spisima inače osjeća humani odnos i žaljenje naših Zagoraca, zbog njihovih teških životnih uslova.⁹

Stanovništvu zagorskog dijela bio je zabranjen pristup stangatama u Trogiru i bazani u Kaštelima, vjerojatno iz već spomenutih raz-

logail Stangate u Trogiru nalazile su se na Istoku na kopnenoj strani, „fuori della Terraferma“, odatle je dolazila većina robe, a i glavna opasnost. Za vrijeme epidemija u obližnjim naseljima, službu na stangatama vršili su i plemići i građani, dežurstvo se mijenjalo dnevno. God. 1783/84. dio samostana sv. Križa služio je za lazaret.¹⁰ Tu se vršila kontamacija ljudi i robe. Među ostalima, jedna trupa talijanskih vojnika, dodijeljena na službu u Sinju, morala je izdržati kontamaciju ili u sv. Križu ili u „kaštilu“, najvjerojatnije u Kaštilu Kamerlengu.¹¹ Pojedine splitske obitelji vršile su drugu kontamaciju u brodicama u vodama Trogira. To su vjerojatno sve bili zdravi ljudi, koje je *Diédo* želio maknuti iz zaražene sredine.¹²

Na trogirskom području za epidemije 1784. god. život se također odvijao u okviru *Diédovih* naređenja, kao i u cijeloj Dalmaciji. Kretanje izvan mjesta boravka bilo je zabranjeno, osim uz posebne dozvole. (Na zaraženom području trebala je dozvola i za izlazak iz kuće boravka.) Vrijedno je spomenuti nekoliko primjera.

Jure (Zorzi) Katalinić bio je zadužen za prikupljanje travarine — erbatico. Spomenute godine morao je tražiti dozvolu da bi mogao obići Zagoru i označiti ovce namjenjene državnom dohotku. Ujedno je tražio i odobrenje za komuniciranje s priobalnim područjem. Oba zahtjeva bila su odobrena, ali kretati se mogao samo uz stroge mjere predostrožnosti i pod nadzorom pomoćnika iz sanitarne službe „fanta“.¹³ Ako su stanovnici drugih naselja željeli, zapravo morali, u Trogiru obaviti neki posao, pratio ih je čuvar od stangata do odredišta u mjestu, a isto tako i natrag.¹⁴

U svijetu i u nas u pojedinim razdobljima kumuliralo se nekoliko teških nevolja odjednom: nerodne godine, a zatim logično visoke cijene namirnicama, što je rezultiralo s gladi, a poslije toga dolazila je još i kuga. Takav slučaj zabilježen je u Dalmaciji između 1782. i 1784. god. U cijeloj pokrajini od gladi je tada umrlo cca 20 000 osoba. Split je bio pun bijednih prosjaka, i većina njih je pomrla.¹⁵ Bilo je među njima i seljaka iz trogirske Zagore. To je dokaz da je i u Trogiru, kao i u Splitu, ekonomska situacija bila vrlo teška, jer bi se inače pokušali spasiti u gradu kojem su prirodno gravitirali, ali ni Split, za njihove pojmove veliki grad, nije ih zaštitio.¹⁶

Pitanje ishrane u ovim teškim danima još više je bilo ovisno o rezultatima poljoprivrede, jer je trgovina u to doba bila zamrla. Spomenuta zabrana kretanja odražavala se i na poljoprivrednim radovima, vršenim i tako na sasvim primitivnan način. Trogirani su imali posjede na cijelom trogirskom području, uključujući i Zagoru. Na poljima su obično radili koloni ili radnici, stoku su im čuvali pastiri. Vlasnici su nadzirali rad, preuzimali plodove i vodili detaljne evidencije. God. 1784. (iz ove epidemije sačuvan je najveći broj dokumenata) obitelj *Slade* imala je posjed u Jazvinama, uz posjed je bilo zaselak „casale“, a nedaleko košnice. Jedan član obitelji želio je skupiti med, pa je morao tražiti dozvolu. Molbi je udovoljeno, ali je morao biti u pratnji čuvara. S tamošnjim pastirima nije smio kontaktirati, a med je smio smjestiti samo u posude koje je sobom donio.¹⁷

Naredbe su važile za svakoga jednako, bez obzira na društvenu pripadnost, pa ih je morala poštivati i ugledna plemićka obitelj *Gara*g-

n i n, jedna od najbogatijih na području srednje Dalmacije. D o m i n i k, član ove obitelji, želio je obići njihove posjede u Kaštelima. I njemu je bilo dozvoljeno u okviru propisa i pod nadzorom čuvara „guardiano di vista”. Nije smio s nikim stupati u kontakt, niti primiti bilo kakve sumnjive predmete. Prilikom svakog povratka morao se na stangatama prijaviti inspekcijском izaslaniku, pod prijetnjom smrtne kazne.¹⁸

U Zagori je problem kretanja u to doba bio još akutniji. Zagorci onakvi kakve smo ih već opisali, nisu se mnogo obazirali na zarazu. Za higijenu nisu imali uvjete, a ona za njih nije ni postojala. Pojedinci su imali posjede u raznim selima, pa čak i u više upravnih područja. Za svaki obilazak bila je potrebna dozvola, koju je izdavao kolonelo. Da bi do njega došli, morali su pješaćiti i po 30 milja. Stoga je „Collegetto di Sanità” u Trogiru, vjerojatno 1793. god., kada se kuga pojavila u lazaretima Venecije, zamolio generalnog providura za Dalmaciju i Albaniju da hitno imenuje jednog izaslanika za zdravstvo za zagorski dio područja. Taj se morao preseliti u središte Zagore, da bi svima bio dostupan. Zahtjev je prihvaćen.¹⁹

Problem vode, posebno pitke, je stalna mora dobrog dijela naše Zagore. Tako je bilo i 1784. god. Nestalo je vode na području trogirskog dijela sanitarnog kordona. Poseban problem predstavljao je zagorski kraj. Problem su bili ljudi i stoka. Da se spasu, željeli su preći na susjedna područja Sinja, Knina i Šibenika. Jedna grupa od njih sedamdeset skupa sa stokom prodrila je kroz liniju na područje Knina. Nadležna vlast je o tome šutjela. Žednima je konačno ipak dozvoljen prelaz na područje Knina i Sinja (na područje Šibenika bilo im je zabranjeno) i to na teritorij najbliži granici.²⁰

Posebno pitanje predstavljala je opskrba gradova namirnicama. Sačuvana su dva pravilnika, da ih tako nazovemo. Prvog je sastavio ugledni splitski liječnik dr A n d e o P a p o t t i „medico” skupa s providurovim liječnikom dr F r a n j o m C a s t e l l i 1732. god. u doba kužne epidemije. Drugi je sastavljen 1763. god.²¹ Pravilnici su po izvjesnim detaljima sudeći, bili usklađeni za Split, ali vidljivo je da su služili i za druge dalmatinske gradove. Vješali su ih na stangate, zdravstvene urede i na klaonice. Odredbe su se odnosile na živežne namirnice, domaće životinje, ogrjevni materijal, kreč, drvenariju, posuđe, tkanine, novac, itd. Robu su raskuživali na različite načine, prema vrsti materijala. Drugi pravilnik je bio mnogo rigorozniji, vjerojatno je prvi pravilnik dao loše rezultate.

Ovdje ćemo spomenuti nekoliko članova.

Meso se u pravilima spominje u više članova. God. 1732. pečeni kruh, sir, mesovina svih vrsta, suha riba, žuti vosak (ukoliko nije stigao u vrećama, ili na bilo koji drugi način pakovan, a to se moglo vidjeti iz potvrde), sve je to moralo proći kroz plamen.

Svježe meso i riba bilo koje vrsti morali su se uroniti u vodu. Svježja svinjetina, glava i noge bilo koje životinje, trebalo je dobro ispeći.

Po naredbama iz 1763. god. sva mesovina morala je biti dobro ispečena. Nadležni su bili dužni pregledati da li su namirnice povezane špagom, ili bilo kojim sumnjivim materijalom, a zatim ih uroniti u vodu.

Živa perad i divljač morala je biti dobro uronjena u vodu po prvom pravilniku, a po drugom perje je moralo biti detaljno očišćeno, glava i noge odrezane, zatim je moralo biti dobro pečeno, i uronjeno u vodu. U istim naredbama stoji i poseban propis za primanje peradi i divljači iz predgrađa (splitskih).

Prema prvom pravilniku jaja, povrće, grožđe, smokve i drugo voće moglo je slobodno proći nakon marljivog pregleda. U naredbama iz 1763. god. stoji da se jaja mogu primiti samo ako su prethodno bila uronjena u ocat. Inače se ocat vrlo mnogo upotrebljavao u doba kužnih epidemija, a u ponekom je dokumentu čak i preporučan naš dalmatinski ocat.

Bilo je neopozivo zabranjeno primiti bilo kakvo zelenilo prema drugom pravilniku, dok je prema prvom bio potreban samo prethodni marljivi pregled. Šafran²² i druge začine (droge) bilo je dozvoljeno slobodno primiti nakon marljivog pregleda po starijem pravilniku, u mlađemu o začinama nema spomena.

Još ćemo spomenuti desinfekciju moneta. Morali su ih umočiti u slanu vodu, i to samo po starijem pravilniku.

U istom pravilniku, a sigurno je to vrijedilo i u doba svake epidemije, zabranjeno je bilo ma šta primiti sa zaraženog područja, osim po naređenju sanitarnih vlasti i to, pod prijetnjom smrtne kazne.

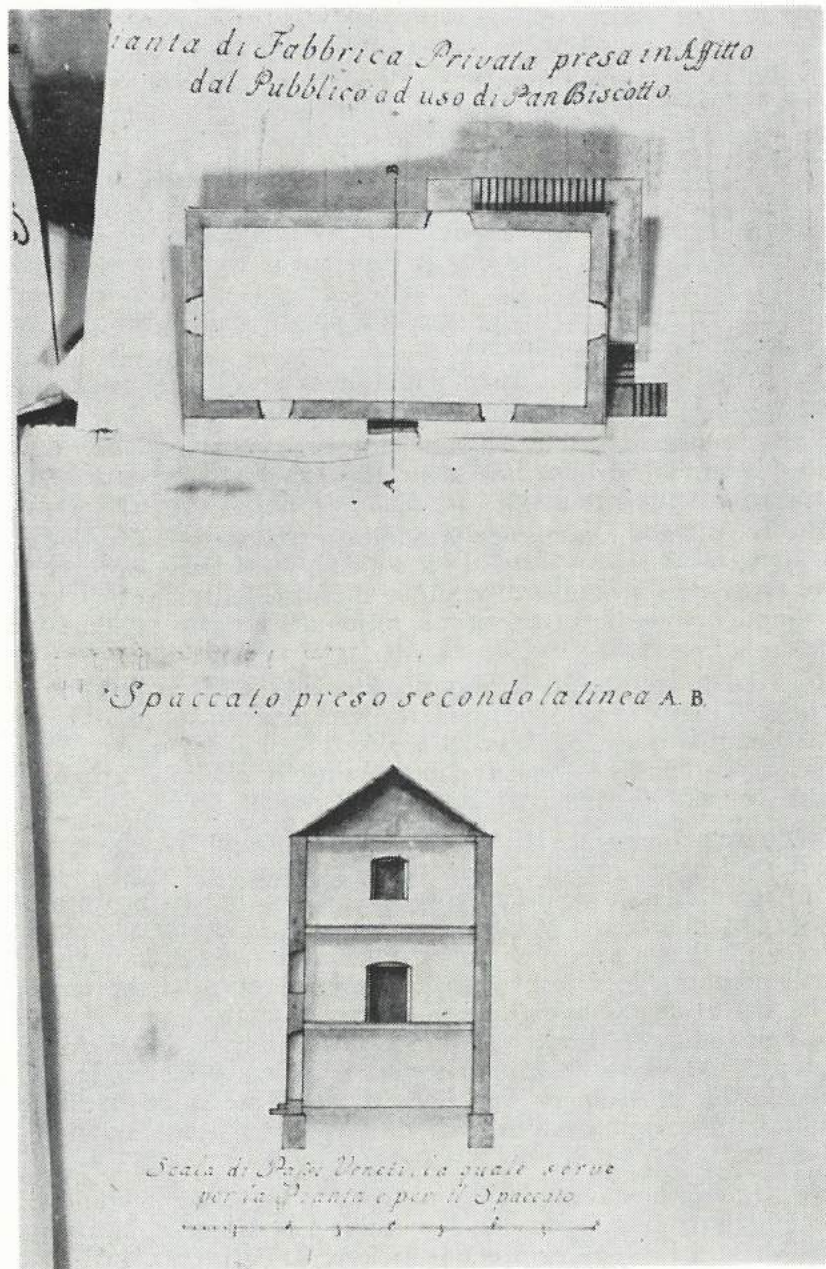
29. V 1732. god. „nobile della Sanità in Dalmazia” piše knezu i kapetanu Trogira M a r c u d a R i v a o raskužanju vune, koju su seljaci donosili na trogirskie stangate. Vunu su morali cijeli dan držati u vjedru punom kipuće vode, koju su morali mijenjati kroz to vrijeme i do tri puta.²³

D i e d o je zahtijevao iz nezaraženih naselja raznu potrebnu robu. Tako je iz Trogira tražio odjeću kažnjenika, sigurno za one koje su smatrali sumnjivima u pogledu zaraze, zatim drva, rašu, itd., i dvopek. Nije istraženo dali je dvopek tražio i iz drugih gradova. Trogir je slao na tisuće komada dvopeka na zaražena područja.²⁴

Među relacijama A n d e l a D i e d a upućenim duždu u Veneciju sačuvani su i nacrti dviju zgrada namijenjenih za dvopek, vjerojatno samo za čuvanje „ad uso di Pan Biscotto”.²⁵ Veća, sa tri prozora na svakom katu „Pianta di una Munizion ad uso di Pan Biscotto, Armamento, ed Attreccj” i druga s po jednim prozorom na svakom katu (u prizemlju nema prozora), bila je privatna zgrada „Pianta di Fabbrica Privata presa in Affitto de Pubblico ad uso di Pan Biscotto”. Obadvije su dvokatnice s prizemljem i potkrovljem, što je razumljivo jer je dvopek trebalo izolirati od vlage. Nažalost uz nacрте nije zabilježeno gdje su se zgrade nalazile. Obzirom na količinu dvopeka koje su se čuvale u Trogiru, možda bi mogli pretpostaviti da se barem jedna od njih tamo nalazila.

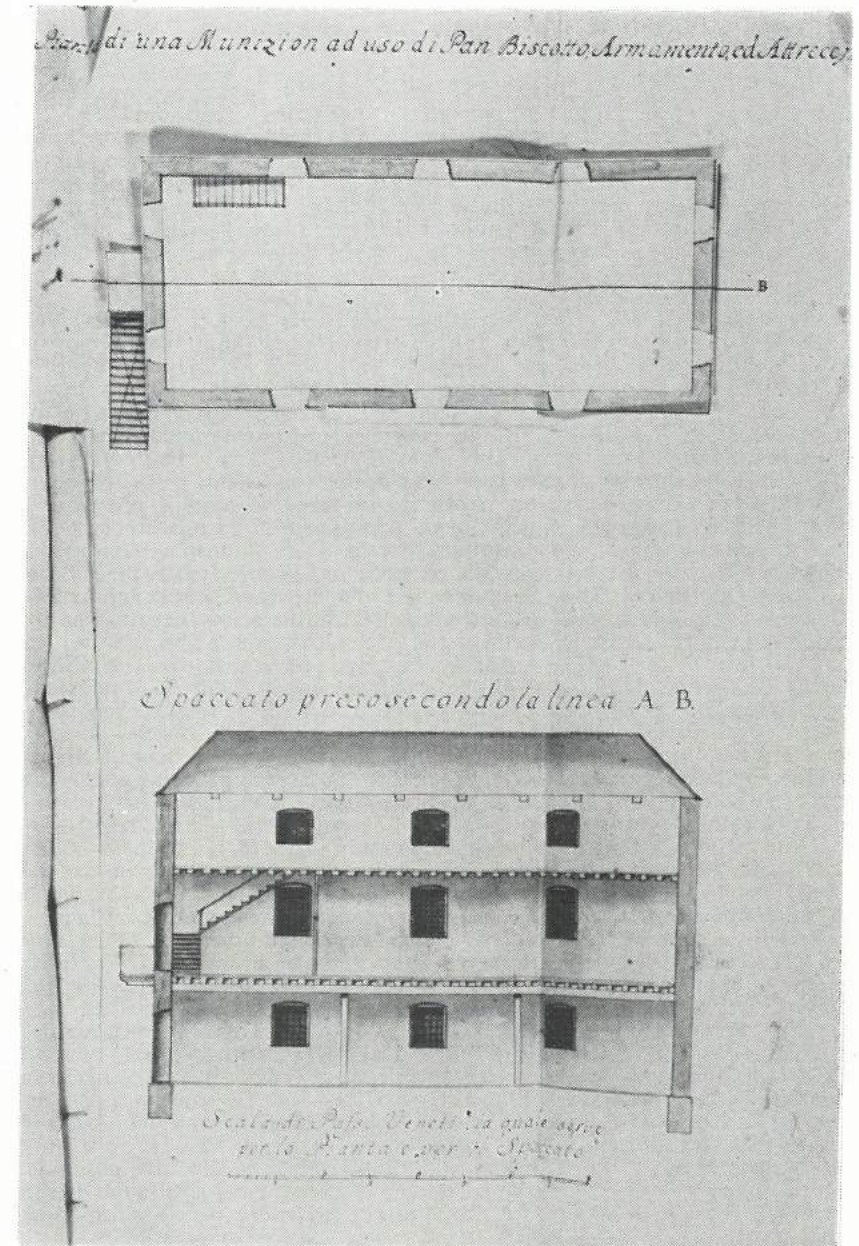
Još se može postaviti pitanje, na koje za sada ne znamo odgovoriti, dali su i lijekovi iz Trogira stizali u Split i u druga zaražena naselja. U Splitu su se u to doba pripremali lijekovi^{25a}. Potražnja za liječničkom intervencijom i lijekovima na zaraženom području sigurno je bila velika, a posebno na onom izvan Splita, pa ne bi bilo čudno da u inter-

venirali i trogirski liječnici i ljekarnici, iako za sada o tome upravo ništa ne znamo. U Trogiru je tijekom XVIII st. djelovalo 26 liječnika i kirurga i 7 ljekarnika.²⁶

Sl. br. 1. Tlocrt zgrade koju su vlasti uzele u najam radi pripremanja dvopeka 1784. god. (Državni arhiv, Venecija).

Za vrijeme kuge koja je u malom dijelu Dalmacije harala 1815. god. a Trogir nije zahvatila, Splitsani i Trogirani posebno su se istakli pomažući Makarskoj, koja je od te epidemije najviše stradala.²⁷

Slika br. 2. Tlocrt zgrade koja je služila za snabdevanje dvopek, naoružanjem i spravama (Državni arhiv, Venecija).

Trogir je imao sreću da ga kuga nije napala ni u XVIII, ni ona iz početka XIX st., te da je u kužnim razdobljima, uz sve poteškoće i žrtve, život u njemu tekao daleko normalnije nego na zaraženom dijelu Dalmacije.*

BILJEŠKE

¹ Historijski arhiv u Splitu (HAS), Arhiv obitelji Fanfogna-Garagnin, ILG—17/XXII. Kuga je harala Trogirom s velikom žestinom 1348, 1429, 1465—66, 1480 i 1525. god. U nešto blažem obliku vladala je kuga u Trogiru i ranije i kasnije. Zaštitnici od kuge bili su sv. Sebastijan i sv. Roko (Kordić, Š., *Sveci zaštitnici zdravlja u starom Trogiru* Radovi međunarodnog simpozija održanog prigodom proslava 700. obljetnice ljekarne u Trogiru, Zagreb, 1973, 103). — ² Ovdje ćemo spomenuti samo djelo tadašnjeg liječnika, glazbenika i polihistorika dr. Julija Bajamontija, *Storia della peste che regnò in Dalmazia negli anni 1783—1784*, Venezia, 1786. — ³ Ista građa kao i u bilj.¹ — ⁴ Giardrossi, M., *Padre Fedele da Zara, O. F. M. Cap. (1728—1801) e le sue memorie*, 2. *Peste di Spalato nel 1783 1784*, Atti e memorie della Società dalmata, Venezia, 1985, XIII, 76. — Zapravo su cijeli bili pokriveni tom tkaninom, samo su bile dvije rupe izrezane za oči radi kretanja. — ⁵ Biblioteca Marciana u Veneciji, Cl. VII 750 (8669.) i 749 (8668). — ⁶ Zbog uspješnog djelovanja u „Soprintendenzi di sanità nella Riviera di cotesti Castelli“ Anđelo Diedo proizveo mu je dužnost 7, IX 1784. god. Drugi put ga nazivaju „Soprintendente generale alla Sanità“ (Arhiv Fanfogna-Garagnin, ILG—8/I, XV). — ⁷ Arhiv Fanfogna-Garagnin, ILG—8/V. ⁸ Bilo je sporova i nereda u tom upravnom tijelu, pa je posredovao i Anđelo Diedo, ali to ne spada u okvir ove teme. Generalni providur Paolo Boldù piše iz Zadra 28. X 1782. god. nadbiskupu Ivanu Luki Garagninu: „Non essendovi per anco capitata notizia nè da Imoschi, nè da Narenta tanto vicini a Mostar, e Stolaz, crescono sempre più le mie lusinghe sulla falsità della notizia prodotta del Fante Raguseo al Collegetto di Corzula, che per dir il vero, si lascio sorprendere dall' importanza dell'affare, senza curarsi di nessuna ulterior informazione“ (Arhiv Hrvatske u Zagrebu, Ex tabulario comitum Fanfogna Garagnin, kut. 2, 2. 1. 27). — ⁹ Arhiv Fanfogna-Garagnin, ILG—8/XXVIII. — ¹⁰ Isti arhiv, ILG—8/I, 1. 17. — ¹¹ Biblioteca Marciana u Veneciji, Ista signatura. Snimke u Zbirci D. Božić Bužančić. — ¹² Isto kao i bilj.¹¹ Među njima je bila i obitelj Tartaglia. „Conte“ Ante Tartaglia s obitelji završio je prvu karentenu u Splitu, drugu je morao izvršiti pod nadzorom trogirskog „Collegetta di Sanità“. Iz trogirske luke trebao je po obitelj doći pieleg Vinka Balarina pred kamp na Sustjepanu s jednim čuvarom, koji je morao prisustvovati ukrcavanju, čuvati ih i pomagati im kroz doba kontumacije (isti arhiv). — ¹³ Isti fond kao i u bilj.¹² — ¹⁴ Arhiv Fanfogna-Garagnin, ILG—8/II, 1. 16. — ¹⁵ Božić Bužančić, D., *Privatni i društveni život Splita u osamnaestom stoljeću*, Zagreb, 1982, 10—11. — ¹⁶ Historijski arhiv u Splitu, Zbirka matica, MK—36. O gladi i visokim cijenama namirnica piše i splitski nadbiskup Ivan Luka Garagnin, koji će kasnije i sam podleći kugi. U svojoj poslanici upućenoj kleru i narodu govori o ekstremnoj skupoći svih vrsta žitarica koje su narodu bile toliko potrebne. On je, da bi se narodu pomoglo, organizirao posebne vjerske funkcije, pa je narod pozivao da im prisustvuje (Arhiv Hrvatske u Zagrebu, Ex tabulario comitum Fanfogna-Garagnin, kut. 5, 3. 2. 13. — ¹⁷ Arhiv Fanfogna-Garagnin, ILG—8/II, 1. 23. — ¹⁸ Isti fond kao i u bilj.¹⁷ ILG—8/II/XIV. — ¹⁹ Isti fond, ILG—8/II/XVI. — ²⁰ Biblioteca Marciana u Veneciji, fond i signatura kao u bilješci¹³. — ²¹ Arhiv obitelji Fanfogna Garagnin, ILG—8/III. — ²² Na samom početku XIX st. šafran se u Dalmaciji gajio na otoku Šolti i u Slatinama na otoku Čiovu, ukupno 44 oke. Kvalitetan šafran gajio se na otocima Visu i Šolti u prvoj četvrtini istog stoljeća. Ova je biljka u Dalmaciji bila stoljećima gojena, pa je spominje i pjesnik Petar Hektorović u svom epu „Ribanje i ribarsko prigovaranje“. Božić Bužančić, D., *Anagraf područja Splita s otocima i di-*

* Ovaj članak je zapravo početak obrade naslovljene teme, jer postoji veliko blago još neproučene građe o povijesti zdravstva u Dalmaciji.

strikta Klisa iz 1802. god., Adrias Zavoda JAZU u Splitu, I, Split, 1987, anagraf u prilogu pa str. 100 i bilj. 56 57.). — ²³ Arhiv Fanfogna-Garagnin, ILG I/8, I, 3. — ²⁴ Božić Bžančić, D., *Lječenje kuge u Dalmaciji u XVIII st.* (u tisku). — ²⁵ Biblioteca Marciana u Veneciji, citirana građa. — ²⁶ Državni arhiv u Veneciji, Serija Senato, br. 1784—1785. — ²⁷ Saškori, I., *Liječnici, kirurzi, ljekarnici i primalje starog Trogira, zapisani u starim trogirskim maticama 1569—1824*, Radovi međunarodnog simpozija prigodom proslave 700. obljetnice ljekarne u Trogiru, Zagreb, 1973, 95—97. — ²⁸ Glavina F., *Povijest zdravstvene kulture Makarske i njenog Primorja*, Građa i prilozi za povijest Dalmacije, Split, 1980, 10. 58.

Danica BOŽIĆ-BUŽANČIĆ, Split

LA VITA A TROGIR AL TEMPO DELLE EPIDEMIE DI PESTE IN DALMAZIA NEL XVIII SECOLO

Nel corso del XVIII secolo la peste giunse in Dalmazia dalla Bosnia, allora sotto la dominazione ottomana. Durante tutto questo secolo non comparve mai a Trogir, mentre a Split nello stesso periodo infierì durante undici anni. Nonostante questa fortunata coincidenza, Trogir in quell'epoca visse nel tenore della crudele malattia. Per ogni minimo dubbio tra il governo e la popolazione il panico era grande. Venivano seguiti scrupolosamente gli ordini del provveditore straordinario per la salute, che le autorità veneziane nominarono in tali occasioni, come per esempio Angelo Diedo nell' anno 1784.

Il movimento al di fuori dei luoghi di residenza era permesso solo in base a severissime norme di sicurezza.

Il rifornimento delle città era un problema importante, a questo scopo furono compilati due regolamenti. Il primo all'epoca dell'epidemia di peste a Split nel 1732, l'altro nel 1763. Giudicando dai dettagli essi eras destinati a Split, ma evidentemente furono in vigore anche in altre città dalmate. Le disposizioni riguardavano i generi alimentari, gli animali domestici, il materiale combustibile, la calce, il legname, il vasellame, il tessuti, il denaro ecc. Il nostro contributo porta un gran numero di articoli dei regolamenti.

Tuttavia, nonostante tutte le difficoltà le restrizioni al tempo delle epidemie, la vita a Trogir si svolse più tranquilla e più stabile che nelle zone contaminate.

(Rad je primljen u Uredništvu 20. XII 1987. god.)